

Aradi Vértanúk ünnepség Jászkiséren

Október 12-én a Jászkisériek Baráti Egyesülete „Kik érted haltak, Szent Világszabadság” címmel az aradi vértanúk tiszteletére rendezett ünnepségén ünnepi beszédet mondott *dr. Issekutz Sarolta* EÖGYKE elnök, eleméri és ittebei Kiss Ernő honvéd altábornagy leszármazottja. A Makovecz Imre által tervezett Művelődési Házban tartott ünnepségen az erdélyi örmények Kárpát-medencébe kerülé-

dr. Issekutz Sarolta emlékbeszéde

A jászkiséri közönség

séről, a magyar polgárosodásban betöltött szerepükről, a magyar szabadságért folytatott küzdelemben résztvevő őseinkről, köztük az aradi vértanúkról, a Kiss családról, Kiss Ernőről, mint emberről és mint hazafiról tartott előadás igen nagy

dr. Issekutz Sarolta és dr. Szabó András koszorúzásnál

sikert aratott újszerűségével. Ezt követően *dr. Szabó András* előadta Dávid Csaba: *A végső lövés után (történik 1849.10.06., 05 óra 30 perc és 05 óra 40 perc között)* c. művét, melynek hatása leírhatatlan volt. Az ünnepség koszorúzással fejeződött be a parkban a 13 aradi vértanú emlékművénél, majd baráti beszél-

A megemlékezők átvonulnak az emlékműhez

getéssel egybekötött díszbéd várta a meghívottakat. Ismét egy alkalom, melylyel az erdélyi örménység történetét, vértanúink dicsőségét ismertethettük meg az érdeklődőkkel.

M

Kuncz Béla

Elfelejtett vértanúk* (2., befejező rész)

Még 163 esztendő elteltével is a számokkal bajlódnak a történészek, miközben sok hős már rég elfelejtődött, számtalan mártír hullott ki a nemzet emlékezetéből. Iskolások évente ismétlődő szellemi akadályversenye az aradi tizenhármak felsorolása. Tizenhárman voltak a már korábban kivégzett Nádor-huszárok; tizenhárman a pozsonyi mártírok is. De vajon hány áldozatot követelt ténylegesen az 1848–49-es szabadságharcot követő megtorlás, amely nem a nemzeti gyásznappá vált október 6-án kezdődött, s persze nem is akkor fejeződött be.

A „pozsonyi tizenhármak”

Ormai szálla volt kortársai szemében, s nem voltak túl nagy véleménnyel róla. Mártírként tisztelték, mert életét adta a magyar szabadságért, de nagyjából úgy vélekedtek erről, mint Mészáros Lázár, aki emlékirataiban úgy festi le őt (neve említése nélkül), hogy „egész élete alatt csak Haynau által történt felakasztatásakor mutatott bátorságot”.

A politikusok közül Csány László közlekedés- és közmunkaügyi minisztert és Jeszenák János báró, nyitrai és pozsonyi kormánybiztost október 10-én, a felsőház elnökét, Perényi Zsigmond bárót és a képviselőház jegyzőjét, Szacsavay Imrét október 24-én Pesten, a fapiacson, a mai Batthyány-örökmécses helyén kötél által végezték ki. Perényi neve egyetlen szabadságharc-történetből sem hiányzik, mégis 1848 „ismeretlen hősei” közé sorolható. Csány neve is keveseknek mond még valamit, pedig a dunántúli haderő, majd Erdély kormánybiztosaként fontosabb szerepet játszott az önvédelmi harcban, mint az Aradon kivégzett tábornokok némelyike. Jeszenák névéhez a lipótvári erőd magyar kézre juttatása fűződik, aminek 1849 elején volt jelentősége.

A szaktörténészek legalább 150 vértanút említenek, de csupán 147-ről vannak pon-

tos, kataszterbe rendezett adataik – mondja Hermann. Például három magyarról, akikkel Bécsben számoltak le 1848 novemberében és 1849 májusa között. Közülük kettőt is Horváth Jánosnak hívtak: egyiküket fegyverrejtegetésért, másikukat a bécsi forradalomban való tevőleges részvételért ítélték halálra. A harmadik, Melko Ferenc vasúti tisztviselő azért került a kivégzőosztag elé, mert átállásra biztatott két cs. kir. katonát. Szintén osztrák területen végeztek ki 13 huszonéves, nőtlen és gyermektelen Nádor-huszárt, kiknek csapata 1849 júniusában akart hazaszökni Linz közeléből, de elfogták és példastatuálásként „megtizedelték” őket – vörös és fekete golyók közül kellett „vakon” húzniuk.

Magyarországon 25 ember sorsa pecsételődött meg valamilyen összezapás után: rögtönítélettel küldték őket a túlvilágra. 19 vértanúnk van, kiknek nevét nem ismerjük. Őket hivatalos eljárás nélkül végezték ki.

Nincsenek megbízható adatok a bebörtönzöttek pontos számáról. 550 honvédtiszt szenvedett hosszabb-rövidebb vár-, illetve vizsgálati fogságot, 800 és 1800 közé teszik a kutatók az összes rács mögé került meghurcolt számát.

Nem vált a mártírkultusz részévé a 13 pozsonyi vértanú. A XX. század elején

* Népszabadság, 2012. október 7.

egy lelkes helytörténész írt összefoglalót a „pozsonyi tizenhármakról”. Mivel nem jutott hozzá az eredeti peranyagokhoz (ezeket akkoriban hét lakat alatt őrizték Bécsben), csupán a korabeli sajtó, a visszaemlékezések és az ítéletek alapján alkotta meg művét. A „pozsonyi tizenhármak” reprezentálták szinte a teljes társadalmat. Volt közöttük honvédtiszt (báró Mednyánszky László őrnagy, a festő Mednyánszky nagybátyja; s Gruber Fülöp százados), vármegyei tisztviselő (Petőcz György másodalispán), katolikus plébános (Mészáros Dávid), evangélikus lelkész (Rázga Pál), falusi jegyző (Trexler Ferenc), vasúti mérnök és honvédszázados (Giovanni Baldini), gerilla (Bartha József), földbirtokos (Stift József), földműves (Bugyik József, Tóth József) és sütősegéd (Nimnicht János). A vádak sora a fegyveres lázadástól a nép izgatásán át a magyarok számára végzett újoncoszásig terjedt. Valamennyien már 1849 derekán hóhérekre jutottak.

Amikor 1850. március 26-án az uralkodó 63 olyan magyar tisztet részesített kegyelemben, akik rangjuk megtartása nélkül hagyták el a cs. kir. hadsereget, Haynau mélyen sértve érezte magát s kegyelmezési jogkörét, s tiltakozott is a minisztertanácsnál. Bosszúból alaposan elodáztatta az amnesztia végrehajtását, s csak június közepén jelentette a tisztek szabadon bocsátását. Többségükben olyanokat, akiket a hadbírószak első fokon halálra ítélt: Bayer József (Görgei vezérkari főnöke), Földváry Károly (a 3. honvédszázalaj legendás parancsnoka), valamint az ozorai diadal legfőbb részese: Csapó Vilmos. Ráismerünk-e a hősök arcképcsarnokában Koffler Bódog őrnagy ábrázátára, jut-e hely Bem vezérkari tisztjének, Bauer Lajos őrnagynak, illetve Virágh

Gedeon őrnagynak, aki 1848 októberében Csehországból hazavezette 180 huszárát; vagy a 7-8 évnyi sánctöréskor csak az utolsók közt szabadult Josef Emmanuel Wewera vezérkari őrnagynak s a fogságból legutoljára kikerült Stefan Jovic vezérőrnagynak, Eszék egykori parancsnokának, akinek nem tudták megbocsátani, hogy miatta került magyar kézre a város. Törlődtek a nemzet emlékezetéből, aligha akad, aki számon tartja (hős)tettüket. Így járt Ludwig Hauk is.

Kártyacsata kivégzés előtt

Februárban volt 162 éve, hogy kivégezték. Hol máshol – Aradon. A nemzetközi felháborodás miatt 1849. október vége és 1850. január vége között a kivégzéseket szüneteltették. Hauk reménykedhetett, hogy végül megússza. De (a pár hónappal később menesztett) Haynau nem hallgatott Felix zu Schwarzenberg miniszterelnökre, s nem egyezett bele, hogy 20 év várfogsággal megváltsák a bécsi születésű Hauk életét, aki egyébként nem is beszélt magyarul. Jókai minden bizonnyal ráhibáztott, amikor Haynauval mondatja a kőszívű ember fiaiban: „Mert a sebet még megbocsátjuk, de a pasquillt (gúnyiratot – a szerk.) soha.”

Hauk többszörösen ujjat húzott a sorssal. Vesztét nem az okozta, hogy kilépett császári tiszt volt (hadnagyként szerepelt le), aki aktívan részt vett a bécsi forradalomban; hogy átállt a magyarok oldalára; hogy harcolt a bántási hadjáratban, hanem hogy elárulta, mi jár a fejében, sőt ezt le is írta pamfletekben, kifigurázta az uralkodóházat, ország-világ előtt nevetségessé tette Latourt.

A legenda szerint egy kártyacsata közben jött érte a porkoláb, rábeszélvén „egy kis szívességre”: mivel elszólítják a ha-

laszthatatlan családi ügyek, ezért arra kéri, ha nincs ellenére, hadd hajtsa végre egy nappal korábban az ítéletet. S mivel Hauk udvarias ember volt, megtette neki ezt a „kis szívességet”.

Nem volt kézcsók

– Nem véletlen, hogy a szabadságharc kiemelkedő szereplői közül Damjanich János tábornok alakja vésődött be legmélyebben az utókor emlékezetébe – vélekedik Pelyach István történész. – Talán egyedül róla mondhatjuk el: egyetlen csatát, ütközetet sem veszített. Diadalai jelentős részét ráadásul a Bánságban aratta a szerb határőr-felkelő csapatok ellen, tehát az ország alkotmányos jogait védte saját nemzetével, a szerbekkel szemben. 1848 tavaszán szembe mert szállni akkori felettesével s későbbi hóhérral, Haynauval is, aki jelenlétében becsmérelte a magyarokat, s ezért Damjanichot büntetésül Észak-Itáliába vezényelték. Az „ügy” megjelent a korabeli sajtóban, s Damjanich a magyar alkotmányos jogok mellett kiálló idegen származású tiszt szimbóluma lett. Impozáns termete, közvetlensége, honvédekhez való közvetlen viszonya is szépítette a róla alkotott képet a nemzet emlékezetében. Közismert volt, többen is megírták, hogy esténként gyakran együtt vacsorázott, iszogatott katonáival. Ő volt talán az egyetlen honvédtiszt, kinek özvegye, Csernovics Emília 1909-ben (!) bekövetkezett haláláig fáradhatatlanul ápolta az emléket. Az irodalmi alkotások (versek, novellák, regények) igen gyakran az ő személyiségén keresztül mutatták be 1848–49 szépségét és tragikumát.

– Mítoszának erejét az elhíresült „kézcsók” is jól példázza. Az október 6-án Aradon utolsóként felakasz-

tott Vécsey gróf mártíromságáról a következőket olvashatjuk az egyik szemtanú, Baló Béni református lelkész beszámolójában: „Gróf Vécsey Károly e látványon egészen megzavarodott (ti. az előtte felakasztott Damjanich hosszú haláltusáján), s mikor a porkoláb eléje lépett és láncait leoldá, körülfordult, keresve, kit csókoljon meg búcsúzóul, mint ahogy őt sorba csókolták azóta már kivégzett társai. Majd hirtelen odalépett Damjanichhoz, s annak mindkét lelógó kezét többször megcsókolta. Aztán felállott a zsámolyra, s hosszú haláltusa után kimúlt ő is. A hóhér fülét Vécsey mellére tette, s hallgatózott, a halál konstatálása után még egy percig működött a vért hajtó szív, növelve a kivégzett kínjait.” E sorokat azonban nem közvetlenül a kivégzés után vetették papírra.

Kacziány Géza 1905-ben megjelent munkájában (Magyar Vértanúk Könyve) olvashatjuk őket a következő megjegyzéssel: „Baló Béni ref. lelkész, keresztatyám, többször beszélt el házunknál így e rémes esemény lefolyását”.

Pelyach szerint a kivégzéseket követően egyetlen pap, szerzetes sem emlékezett meg e könnyfakasztó eseményről, pedig szinte mindegyik megírta hiteles beszámolóját a tragikus órákról. Baló 1849 novemberében hosszú levélben számolt be Leiningen-Westerburg Károly gróf özvegyének férje utolsó óráiról, de említést sem tesz a kézcsókról. Ez a motívum 1899-ben bukkan fel először Hamvay Ödön Damjanichról szóló életrajzában. Bizton állíthatjuk, a kézcsókra nem került sor. A XIX. század végének, a XX. század elejének romantikus műltszemlélete erősítette meg ezzel is Damjanich és a forradalom mítoszáit.